

Între tradiție și modernitate: paradigme ale literaturii franceze la întâlnirea secolelor XX-XXI

Teză de abilitare

Lidia COTEA

Rezumat

Prima parte a tezei propune o sinteză a principalelor activități științifice, profesionale și academice după susținerea tezei de doctorat, precum și prezentarea receptării la nivel național și internațional a acestor activități.

În ultimii ani, activitățile noastre de cercetare au urmat mai multe direcții. Prima se organizează în jurul prelungirilor tezei doctorale. Arătăm că teza *L'Imaginaire du corps chez les écrivains de Minuit – années 80-90* (București, EUB, 2012), precum și adaptarea ei publicată în Franța sub titlul *À la lisière de l'absence : l'imaginaire du corps chez Jean-Philippe Toussaint, Marie Redonnet et Éric Chevillard* (Paris, L'Harmattan, 2013), își propun să capteze modul în care autorii de la Minuit ai anilor '80-'90 vorbesc despre corp și totodată să construiască o grilă de lectură adecvată acestuia și ficțiunilor care îl alimentează. Analiza noastră vizează trei ipostaze, trei paradigme care cristalizează ficțiunile corpului și care permit numeroase interpretări: corpul distrus/deconstruit, corpul reconstruit și corpul în interacțiune. Jean-Philippe Toussaint, Marie Redonnet și Éric Chevillard oferă cititorului imaginea unui individ crepuscular, cu corp precar și areori descris, un corp la granița cu absența, a cărui existență pare provizorie pentru că este tot timpul supusă paradoxurilor și întrebărilor.

Am rezervat o parte importantă a activităților noastre de cercetare studiilor martinieni, urmând astfel o direcție mai „clasică” a literaturii franceze a secolului al XX-lea, așa cum este ilustrată de Roger Martin du Gard (1937 Premiul Nobel pentru Literatură). În calitate de membru al Asociației prietenilor lui Roger Martin du Gard, am realizat, în 2013, la Editura Universității din București, a doua ediție, revizuită și adăugită, a lucrării Silviei Pandelescu, *Techniques narratives et descriptives dans l'œuvre de Roger Martin du Gard*. Prima ediție a acestei cărți (2008) a marcat în România semicentenarul morții lui Roger Martin du Gard, Premiul Nobel pentru literatură. Silvia Pandelescu a deschis în România calea exegezei martinieni prin teza de doctorat *Techniques du roman chez Roger Martin du Gard* susținută în 1971 la Universitatea din București, contribuție importantă și titlu incontestabil în bibliografia internațională a domeniului. Majoritatea ipotezelor de lectură formulate aici sunt reluate, rafinate și nuanțate în cele două ediții pe care le-am realizat, ambele reprezentând rodul unei reflecții intelectuale întinse pe o jumătate de secol.

În acești ultimi ani am canalizat o parte a cercetărilor noastre spre un domeniu extrem de bogat și de productiv, care articulează mai multe câmpuri disciplinare: Francofonia. În acest sens, am co-organizat în 2015 colocviul internațional *La Francophonie roumaine : passé, présent, avenir* cu ocazia comemorării centenarului morții lui Pompiliu Elide. Conferința plenară pe care am susținut-o la acest colocviu, care reprezintă articolul inaugural al volumului publicat, își propune să recupereze ideea de francofonie prin prisma deconstrucției clișeele care îi sunt asociate. Demonstrăm că francofonia concepută strict ca fenomen singular, redus la niște invarianți, nu e decât o utopie dificil operantă.

O altă componentă importantă pe care am semnalat-o privește efortul nostru de a pune în valoare lungă și bogată istorie a Departamentului de Limba și Literatură Franceză, pe care îl conducem din 2011. În 2014, am realizat, în calitate de unic editor și autor principal, a treia ediție, revizuită și adăugită, a lucrării *Catedra de Limba și Literatură franceză. Scurt istoric* (prima ediție: EUB, 2005, 128 pagini; a doua ediție: EUB, 2006, 134 pagini), sub titlul *Departamentul de Limba și Literatură Franceză. Un secol de istorie*, EUB, 2014, 192 pagini, carte destinată celebrării unui eveniment de marcă în viața Universității din București: 150 de ani de existență, care se împletesc armonios cu existența de mai bine de un secol a Departamentului de Limba și Literatură Franceză. Evenimentele și personalitățile pe care le evocăm nu-i propun cititorului o înșiruire seacă și rece de date și informații, ci dau întreaga măsură a dinamicii unei vieți universitare de certă anvergură europeană.

În intervalul mai 2014 – octombrie 2015, am beneficiat de o bursă de specializare postdoctorală în cadrul proiectului „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul nostru *Limbi, țări și civilizații. Procedeele reevaluării și al rescrierii în literatura franceză a secolelor XX-XXI* s-a organizat în jurul mai multor axe (teoretice și practice). Premisa care a reprezentat punctul de plecare și ancora demersului nostru a fost aceea că, în spațiul cultural francez al secolului XX (lucru deopotrivă valabil pentru începutul secolului XXI), s-a practicat masiv reconsiderarea anumitor idei care au reprezentat vreme îndelungată un veritabil fundament

al lumii și al gândirii, trecând prin ideea, intens dezbătută, de criză a spiritului și a valorilor, care a condus, în anii '50 și '60, la un fenomen pe care l-am putea considera drept o adevărată cotitură epistemică. În atelierul de cercetare „Procedeul reevaluării și al rescrierii în literatura franceză a secolelor XX-XXI. Direcții de analiză și metode de cercetare” pe care l-am organizat, în 2015, la Institutul de Economie Mondială al Academiei Române, în cadrul grupului „Cercetare-dezvoltare în științe sociale și umaniste/start-up-uri”, precum și în articolul „Procedeul reevaluării și al rescrierii în literatura franceză a secolului XX”, am prezentat fenomenele literare pe care le-am pus în legătură cu această cotitură epistemică care duce la apariția Noului Roman, exercițiu de rescriere a paradigmei romanești dintre cele mai spectaculoase, care va avea ecouri până spre sfârșitul secolului XX, și chiar dincolo de acesta.

Am rezervat un alt palier al cercetării noastre postdoctorale scrierii / rescrierii miturilor francității, în cadrul unei cercetări mult mai ample, pe care intenționăm să o dezvoltăm și să o orientăm, în anii următori, spre construcția / deconstrucția miturilor naționale, luând în discuție clișeele care pot interveni când îți propui să vorbești despre imaginea unei țări sau a unei națiuni.

Al treilea palier al cercetării postdoctorale privește pasta ca procedeu de rescriere, aplicația fiind centrată pe dramaturgia franceză a secolului XX. Scopul nostru punctual a fost studierea tripticului teatral publicat de Marie Redonnet la Editura Minuit, în care practică o foarte interesantă, și deloc studiată până în prezent, pastişă beckettiană. Demonstrăm că, fără a abandona complet discursul și tehnica maestrului său, adoptând totodată mijloacele literaturii minimaliste, Marie Redonnet depășește nivelul simplei pastişe și reușește să creeze o operă personală. Concluziile acestei cercetări sunt prezentate în articolul nostru « L'auteur et ses maîtres. La poétique du théâtre de Marie Redonnet », care a câștigat un premiu pentru articole BDI (cu un maxim de puncte posibil) în competiția organizată în octombrie 2015 de echipa de evaluare a proiectului POSDRU/159/1.5/S/140106. La același autor am studiat rescrierea identității feminine (în opoziție cu identitatea masculină). Analiza acestei problematici a fost realizată pe baza unui amplu spațiu textual (corpusul românesc și cel teatral), abordarea noastră fiind centrată pe corporalitate, dimensiune pe care am exploatat-o în 2014 în conferința plenară « À la recherche du corps perdu. La construction de l'identité féminine chez Marie Redonnet », prezentată în cadrul atelierului *Les représentations de la femme* (sesiunea a patra), organizat de CEREFREA-CRU. Această cercetare ne-a permis o exploatare suplimentară a unei direcții urmate în cadrul tezei noastre de doctorat, în special în sensul unui accent de insistență pus pe importanța călătoriei și a descoperirii intimității la Redonnet – subiect pe care l-am dezvoltat în comunicarea « Voyage et intimité dans la création de Marie Redonnet », prezentată în cadrul seriei de conferințe *Intimité et voyage* (I), organizată în parteneriat de Universitatea Clermont Ferrand – CELIS (Franța) și de Centrul de cercetare Heterotopos al Universității din București. Pe fondul general și sistematic al contestării dominației masculine, care subîntinde toată creația sa, Redonnet inversează și contestă o întregă tradiție literară, reconstrucția personalității protagonistei romanului *Rose Mélie Rose* – care a făcut obiectul analizei noastre în comunicarea „Deconstrucția dominației masculine la scriitoarea franceză contemporană Marie Redonnet”, susținută în cadrul conferinței *Etica sexualității și a dragostei* (ediția a III-a), organizată de CCEA (Centrul de cercetare în etică aplicată) al Universității din București (Facultatea de Filozofie) –, trecând printr-o veritabilă deconstrucție a schemei clasice a poveștilor cu zâne, care favorizează apariția unui nou imaginar.

Ultimul palier al acestei direcții de cercetare a fost centrat pe rescrierea identității și a intimității, a relațiilor de cuplu precum și pe formele hibride de construcție identitară în zorii secolului XXI. În acest sens, ne-am oprit asupra operei lui Jean-Philippe Toussaint. Corpusul investigat a fost format din romane publicate în intervalul 1985-2013. Studiul nostru a avut ca premisă rescrierea relațiilor clasice de cuplu la acest autor, rescriere care trece printr-o subtilă percepție a spațiului, demers metodologic complet nou în raport cu stadiul actual al studiilor toussaintiene. Am prezentat aceste linii de analiză în conferința plenară « Se partager les lieux : les affres du couple moderne chez Jean-Philippe Toussaint », susținută cu ocazia colocviului internațional *Partages genres de l'espace*, organizat în 2014 de Universitatea „Spiru Haret”, ICCS et CSMI, precum și în volumul conferinței. Ideea fundamentală pe care am accentuat-o a fost că Jean-Philippe Toussaint este un autor simptomatic pentru perioada studiată îndeosebi prin tipul de individ pe care îl propune, individ cu identitate problematică, paragon al unei vieți depersonalizante și lipsite de fundamente ontologice, ceea ce face din el un veritabil reprezentant al postmodernității literare și al gândirii slabe.

Ultima axă de cercetare pe care am prezentat-o în această parte a tezei se organizează în jurul literaturii „extremului contemporan”. Am semnalat, în primul rând, masa rotundă *Enjeux de la littérature française contemporaine* pe care am co-organizat-o în 2012 cu sprijinul Institutului Francez. Interesul pe care îl manifestăm pentru „extremul contemporan” nu se limitează la un nivel pur teroretic. În ultimii ani

ne-am aplecat într-o mod foarte aplicat asupra creației câtorva scriitori contemporani (inclusiv cu o intenție de aprofundare a cercetării doctorale, ceea ce ne-a făcut să urmăm piste noi de investigare sau să ne orientăm spre un corpus de texte mult mai recente, care depășesc perioada anilor '80-'90).

O direcție importantă având legătură cu extremul contemporan, și care a reprezentat o constantă a activităților noastre în intervalul 2013-2015, este legată de *Premiul Goncourt. Alegerea studenților români*. La invitația Institutului Francez din România, Departamentul de Limba și Literatura Franceză al Universității din București a participat în 2013, pentru prima oară, la desemnarea laureatului Premiului Goncourt, manifestare literară care se bucură de mare prestigiu pe plan internațional. Dat fiind rezultatul primei ediții, precum și implicarea entuziastă a studenților pe care i-am coordonat în intervalul 2013-2015, am putut introduce o rubrică permanentă, rezervată acestui Juriu, în *RCSDLLF*, revistă pe care am creat-o în 2011 (primul număr datează din 2012), care prezintă, începând cu 2013, atât raportul anual al Juriului nostru, cât și cele mai bune recenzii ale membrilor echipei bucureștene.

În continuare am prezentat detaliat activitățile didactice desfășurate în cadrul Departamentului de Limba și Literatura Franceză al Universității din București, cu un accent de insistență pe cursurile noi (de nivel licență și masterat) pe care le-am introdus în intervalul 2011-2016. Un alt palier este reprezentat de coordonările pe care le-am asigurat de-a lungul anilor, care au avut drept scop principal stimularea creativității studenților, toate demersurile noastre vizând înnoirea conținuturilor studiate. În acest sens, subiectele de reflecție pe care le-am propus studenților ambelor cicluri au evitat întotdeauna drumurile bătătorite și au încercat să-i orienteze pe studenți spre subiecte mai puțin (sau chiar deloc) exploatate până în prezent, cu un accent special pe literatura extremului contemporan (fără ca aceasta să excludă autori „clasici” ai secolului XX). Vorbind despre studenți, activitatea noastră cu aceștia nu s-a mărginit niciodată la cadrul curricular, depășind limitele programei de studiu și exigențele obligatorii ale parcursului universitar. Componenta de cercetare științifică a fost mereu privilegiată și a reprezentat un vector de imagine pentru Departament. În acest sens, am prezentat activitățile de cercetare, precum și cele mai bune rezultate obținute cu studenții pe care i-am îndrumat în intervalul 2011-2016.

Prima parte a tezei se încheie cu prezentarea unei largi palete de activități profesionale și academice dintre care menționăm organizarea de manifestări științifice (7 manifestări științifice în intervalul 2011-2016), coordonarea de proiecte / participarea la proiecte (3 proiecte în intervalul 2011-2016). Alte secțiuni au fost rezervate conducerii de publicații și colecții precum și participării la comitetele de redacție ale unor publicații, afilierilor recente la organizații profesionale, juriilor la care am participat în intervalul 2011-2016 și unor aspecte diverse ale activității noastre instituționale.

În a doua parte a tezei am prezentat proiectele de dezvoltare a carierei profesionale, științifice și academice.

Printre activitățile de cercetare, proiectul principal, care va reprezenta pe termen scurt nucleul dur al cercetărilor noastre, și care ne-ar putea conduce la o carte pe care intenționăm să o publicăm în Franța, va avea ca axă construcția și deconstrucția miturilor naționale, aplicația pe care o propunem vizând un corpus amplu de texte, extrem de incitante prin modul de a trata domeniul specific al francității. Miturile francității vor fi investigate îndeosebi prin prisma ficțiunii străinului (fără a se reduce însă la aceasta), așa cum se reflectă în opera unei serii de autori, începând cu Montesquieu (și clasicul său text *Les Lettres persanes*). Această cercetare va conduce nu doar la o carte, ci și la un colocviu al cărui subiect va fi construcția / deconstrucția miturilor naționale, pe care îl vom organiza în 2018, și căruia îi vom da o deschidere largă (fără a limita dezbaterile la zona francității).

În intervalul 2018-2019, ne propunem să continuăm studierea operei lui Éric Chevillard. În această privință, intenționăm să realizăm un studiu amplu centrat pe semantica deplasării habitus-urilor, lectura pe care o vom da acestui fenomen, care este o componentă esențială a viziunii lui Chevillard asupra literaturii și asupra lumii, plasându-se în sfera corporalității.

O temă de cercetare pe care intenționăm să o propunem Societății de studii clasice din România, în vederea realizării unui colocviu (în intervalul 2019-2020), ia în considerare modul cum Jean-Paul Sartre și Albert Camus au știut să creeze punți peste timp prin rescrierea, în operele lor, a unor mituri ale Antichității.

Pentru literatura extremului contemporan, direcția pe care vrem să o urmăm vizează explorarea imaginarului ferestrei, foarte puțin studiat din punct de vedere teoretic, dar extrem de productiv în ficțiune. Dat fiind caracterul nou al acestei teme de cercetare, estimăm că vom putea organiza un colocviu internațional care să îi fie dedicat (fără necesitatea ca acest colocviu să fie centrat strict pe literatura franceză a extremului contemporan).

La acestea se adaugă un proiect editorial: pentru anul universitar 2016-2017, dorim să propunem Editurii Universității din București crearea unei noi colecții, rezervată Francofoniei românești.

Activitatea didactică se va organiza în jurul a mai multe puncte de interes, trecând prin mai multe tipuri de proiecte: două proiecte de cursuri magistrale – nivel licență: literatura franceză a extremului contemporan; nivel master: analiza de discurs: practici discursive în predarea francezei – documentul literar autentic. Dorim să încurajăm la studenți reflecția critică și să dezvoltăm capacitatea acestora de a face conexiuni multiple între fenomenele și paradigmele literare actuale (din care unele țin de extremul contemporan). Printre direcțiile care vor structura abordarea noastră, menționăm literatura ca document antropologic – modele de lectură.

Proiectăm și trei cursuri opționale: *Jules Michelet și demnii săi continuatori. Viziunea asupra națiunii franceze*, rezervat studenților de la secția de Filologie – Franceză B, care nu au șansa să frecventeze un curs amplu de civilizație și istorie franceză întins pe mai multe semestre. Acest curs urmează să fie centrat pe secolele XIX și XX și pe importanța istoriei ca disciplină far, punctul de plecare găsindu-se în operele lui Jules Michelet; o amplă dezvoltare și, în același timp, o flexibilizare a cursului nostru opțional „*Franța, maică a artelor, a armelor și a legilor*”. *Mari teme de civilizație franceză văzute prin prisma unor texte*, introdus în 2011-2012. Printre temele care vor fi dezvoltate în mod prioritar se numără tema națiunii și tema fericirii, așa cum se reflectă acestea în spațiul cultural francez, reperele cronologice urmând să fie secolele XIX și XX. Ca ultim punct, dar nu mai puțin important, menționăm un proiect de curs opțional care va fi însoțit de o masă rotundă în jurul avatarurilor instanței auctoriale, vizând „rescrierea” identității scriitorului.

Prezentăm și intenția noastră de a continua participarea la proiectul *Premiul Goncourt. Alegerea studenților români* încurajându-i pe cei mai buni studenți să-și publice recenziile în *RCSDLLF* și căutând colaborări cu alte reviste literare și culturale.

Prin toate componentele activităților noastre, aspirăm să menținem statutul actual al Departamentului de Limba și Literatura Franceză al Universității din București: un vector de calitate, de excelență, și un model de urmat prin realizările sale științifice, viziunea asupra procesului de învățământ și eficiența sa instituțională.